

УДК 37.378

Макеєва О.А. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, аспірат кафедри педагогіки

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті представлені результати аналізу науково-педагогічної літератури щодо проблеми визначення сутності понять «культура», «педагогічна культура», «професійно-педагогічна культура», «професійна культура». Також автором запропоновано власне визначення дефініції «професійна культура майбутнього соціального працівника».

Ключові слова: культура, педагогічна культура, професійно-педагогічна культура, професійна культура

В статье представлены результаты анализа научно-педагогической литературы по проблеме определения сущности понятий «культура», «педагогическая культура», «профессионально-педагогическая культура», «профессиональная культура». Также автором предложено собственное определение дефиниции «профессиональная культура будущего социального работника».

Ключевые слова: культура, педагогическая культура, профессионально-педагогическая культура, профессиональная культура

The article presents an analysis of the scientific and pedagogical literature on the problem of determining the nature of the concepts of "culture", "educational culture", "professional- pedagogical culture", "professional culture". The author also suggested his own definition of the definition of "professional culture of the future social worker."

Keywords : culture, pedagogical culture, professional and pedagogical culture , professional culture

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки проблема професійної культури, як однієї з умов формування гармонійно розвинутої особистості фахівця є досить актуальною. Науковцями здійснено чимало спроб визначити сутність цього поняття, але, на наш погляд, саме феномен професійної культури майбутніх соціальних працівників є недостатньо вивчений.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійної культури майбутніх фахівців розглядали А.Деркач, Л.Колмогорова, Є.Клімова, В.Рибалка, Н.Волошко, та інші. В свою чергу, дослідженням професійного та особистісного розвитку особистості майбутнього соціального працівника займались А.Белінська, А.Капська, А.Ляшенко, В.Бочарова, В.Сидорова, Г.Мєдведєва, Г.Попович, Є.Холостова, І.Мигович, О.Карпенко та інші.

Метою статті є аналіз сутності понять «культура», «педагогічна культура», «професійно-педагогічна культура», «професійна культура».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ще за часів античності видатні філософи Платон і Конфуцій говорили, що будь-яка справа повинна починатись з виправлення імен. Трактуючи це твердження в умовах сучасного розвитку науки, дослідження будь-якого феномену чи явища варто розпочинати з вивчення його категоріального апарату. Саме тому ця стаття буде присвячена вивченню основних дефініцій дослідження професійної культури майбутніх соціальних працівників. Ми вважаємо, що в цьому випадку необхідно використати метод дедукції, тобто схема дослідження має бути від загального до часткового. Отже, варто розпочати в розгляді такої наукової категорії як культура.

Найбільш вдалою, на нашу думку, є характеристика поняття «культура», подана в культурологічному словнику термінів. Отже, культура може бути охарактеризована по-перше, як сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії; рівень, ступінь розвитку певної галузі господарської або розумової діяльності; інтелектуальність, освіченість, начитаність; освоєння, гуманізація, облагородження людиною природи, все, що створене руками та розумом людини; сукупність способів і прийомів людської діяльності, (як матеріальної, так і духовної) об'єктивованих у предметних, матеріальних носіях, що передаються прийдешнім поколінням; визначальний фактор потреб і поведінки людей, що засвоює у сім'ї, чи через інші соціальні інститути, певний набір цінностей, стереотипів сприйняття, поведінки і дій у навколишньому середовищі.

Відтак, проаналізувавши основні підходи до визначення поняття культура можемо перейти до розгляду терміну педагогічна культура, адже в рамках нашого дослідження воно також становить для нас науковий інтерес.

Педагогічна культура є частиною загальної культури людства. В сучасних умовах реформування освітньої галузі, коли потреба суспільства у висококваліфікованих працівниках зростає щодня, проблема підвищення рівня професійної майстерності займає досить важливе місце. Адже лише фахівці з високим рівнем педагогічної культури та майстерності в змозі реалізувати принципи гуманізації, демократизації та індивідуалізації навчання.

Термін «педагогічна культура» вперше був введений О. В. Сухомлинським. Видатний український педагог у своїй книзі «Серце віддаю дітям» писав: «Найголовнішою рисою педагогічної культури має бути відчуття духовного світу кожної дитини, здатність приділити їй стільки уваги, скільки потрібно, щоб дитина відчула, що про неї не забувають, її горе, її образи й страждання поділяють».[1]

Наприкінці 70-х - 80-і роки термін «педагогічна культура» застосовують у науково-педагогічних виданнях, з'являється він і в дисертаційних дослідженнях. На сьогоднішній день існує декілька підходів до трактування поняття «педагогічна культура». Представник особистісно-орієнтованого підходу, академік Є. Бондаревська разом з колегами сформулювала основні теоретичні положення концепції педагогічної культури. На думку

представників особистісно-орієнтованого підходу, педагогічна культура – це частина загальнолюдської культури, в якій відображаються духовні та матеріальні цінності освіти і виховання, а також способи творчої педагогічної діяльності, потрібні для здійснення історичного процесу зміни поколінь, соціалізації особистості; «сутнісну характеристику цілісної особистості вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності й виховних взаємин»; «динамічну систему педагогічних цінностей, способів діяльності і професійної поведінки вчителя»; складну систему, що самоорганізується та інформаційно наповнюється наукою, релігією, мистецтвом, моральними підвалинами суспільства й репродукується новим поколінням у вигляді духовно-естетичних і морально-етичних норм [2]. З точки зору того підходу, педагогічну культуру визначають також як характеристику особистості педагога, як показник його гуманності, творчості, що проявляється у педагогічній діяльності.

Представники діяльнісного підходу В. Сластьонін, Є. Білозерцев, А. Міщенко, Л. Подимова визначають педагогічну культуру як умову готовності до професійної педагогічної діяльності, як показник високого рівня спеціальних умінь, професійно значущих якостей, володіння сучасними методами й передовими технологіями навчання, що у своїй сукупності забезпечує переконливу результативність роботи [3].

Представник культурологічного підходу в освіті І. Ісаєв у своїх дослідженнях розглядає педагогічну культуру як «позабіологічний» механізм передачі соціальної спадковості, «міру й спосіб творчої самореалізації особистості викладача в різноманітних видах педагогічної діяльності та спілкування» [4].

Отже, на основі аналізу визначень поняття «педагогічна культура», можемо узагальнити та зробити висновок, що педагогічна культура - це характеристика рівня професіоналізму та майстерності, яка ґрунтується на загальній культурі особистості та спрямована на оптимізацію та підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Педагогічна культура є багатоплановим явищем, що стало предметом дослідження для багатьох класиків та сучасників педагогіки та інших близьких галузей наукового знання.

Іноді науковці ототожнюють поняття «педагогічна культура» та «професійна культура». Відома дослідниця педагогічної культури Т.Іванова стверджує, що професійна культура є частиною педагогічної, а також наголошує, що педагогічною культурою мають володіти представники різних професій, а не лише педагогічні працівники. Педагогічну культуру Т.Іванова розглядає як синтез духовного та професійного в людині та вважає, що саме сформованість педагогічної культури дозволить передати, привити, сформувані ці якості у представників будь-якої професії. [5, с.46]

Дещо іншу думку висловлює І.Пальшкова. Дослідниця вважає, що поняття педагогічна та професійна культура слід розглядати як єдиний феномен, назва якого-професійно-педагогічна культура. На думку вченої, професійно-педагогічна культура-це особливий різновид педагогічної культури суспільства, в якому сконцентровано досвід спеціальної соціальної практики, організації навчання і виховання підростаючого покоління у

зкладах освіти для задоволення конкретних потреб певного суспільства, способів реалізації такої освітньо-педагогічної діяльності, соціальних вимог, що її нормують, та способів оволодіння цією діяльністю. І. Пальшкова також наголошує, що на відміну від педагогічної культури, професійно-педагогічна культура відображає і акумулює лише ту частину досвіду педагогічної культури, що здійснюється за вимогами і в системі інституціоналізованої суспільної взаємодії, унормованими способами регулювання суспільного виробництва і суспільних відносин, що складаються на історично-визначеному етапі розвитку суспільства [6, с.40].

М.Фіцула пропонує таке визначення поняттю професійно-педагогічна культура - це ступінь і спосіб творчої самореалізації особистості у різних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на засвоєння, передавання і створення педагогічних цінностей та технологій [7, с.189].

Наступною дефініцією, яку ми маємо охарактеризувати в рамках нашого дослідження - це професійна культура. На сьогоднішній день проблема професійної культури фахівців різних галузей знаходиться у центрі уваги багатьох науковців, та донині теоретики та практики різних галузей наукового знання не дійшли консенсусу у вирішенні цього питання.

Поняття «професійна культура» у вітчизняній науці стало поширеним у 80-тих роках ХХ століття, що було обумовлено розробкою культурологічного підходу. За визначенням, поданим у культурологічному словнику, професійна культура характеризує рівень і якість професійної діяльності, які залежать від соціально-економічного стану суспільства й сумлінності в оволодінні певними знаннями, навичками конкретної професії та їх практичному використанні» [8, с.173].

Поняття професійної культури запропонував для наукового обігу учений-дослідник І. Ісаєв. Під професійною культурою науковець розуміє систему загальнолюдських рис, професійно-ціннісних орієнтацій та якостей особистості, універсальний спосіб пізнання професійної діяльності [4]. Також І.Ісаєв визначає професійну культуру як спосіб творчої самореалізації особистості фахівця у різних видах педагогічної діяльності та спілкуванні, спрямованих на освоєння, передачу та створення педагогічних цінностей та технологій. Вчений зауважує, що професійна культура ґрунтується на основі загальної культури особистості.

У дослідженнях С. Дружилова професійну культуру вчений визначає як специфічну культуру професійного співтовариства, і як культуру представника даної професії. Культура професійного співтовариства включає способи організації і розвитку професійної діяльності, представлені в продуктах матеріальної і духовної праці, у системі професійних цінностей, професійних норм і переконань, професійних традицій, що обумовлюють ставлення фахівців до предметів і об'єктів їх діяльності. Другу категорію-культуру працівника дослідник розглядає як результат засвоєння особою основних елементів професійної культури співтовариства, як результат професійної соціалізації і професійної ідентифікації особистості» [9, с.5].

Крилова Н. в свою чергу, дещо в іншому вбачає сутність професійної культури. Вчена стверджує, що професійна культура це не лише вміння визначати та обирати найліпшу культурну норму, а й прагнення

використовувати нові культурні зразки. На думку Н.Крилової, професійна культура є станом самовідновлення власної культури і культурної ідентичності, який до того ж постійно змінюється [10].

У контексті нашого дослідження необхідно визначити сутність феномену професійної культури майбутнього соціального працівника, дати визначення цій дефініції. На сьогоднішній день ця проблема є майже недослідженою у психолого- педагогічній теорії, а тому є вкрай актуальною.

Дослідниця Н. Шмельова розглядаючи проблему розвитку особистості соціального працівника визначає професійну культуру фахівця соціальної сфери як інтегральну характеристику особистості фахівця, який усвідомлює свою роль у системі соціального захисту населення, який володіє основами професійної діяльності, здатністю й готовністю реалізовувати себе у роботі з різними категоріями клієнтів відповідно до професійно-етичних норм [11]. Погоджується з таким визначенням і дослідниця Н. Варгіна, і, в свою чергу, додає, що важливими складовими професійної культури майбутнього соціального працівника є: професійно-етична культура, соціально-педагогічна, дослідницько-аналітична, організаційно –управлінська [12].

Досить повно поняття професійної культури соціальних працівників представлено у дослідженнях В.Гусака, який характеризує її як невід’ємну частину загальної культури особистості, складне структурне утворення, що базується на свідомому засвоєнні, безперервному розвитку та використанні цілісної системи спеціальних професійних знань, умінь, навичок, цінностей, професійно важливих якостей для високоефективної професійної діяльності у ситуаціях, що потребують мобілізації глибинних особистісних ресурсів фахівця із соціальної роботи. За визначенням дослідника професійна культура соціального працівника є інтегральною якістю особистості соціального працівника, що є передумовою його ефективної професійної діяльності та метою професійного самовдосконалення [13].

На основі аналізу наведених визначень можемо представити власне розуміння феномену професійної культури майбутнього соціального працівника. На нашу думку, професійна культура майбутнього соціального працівника це - індивідуальна інтегральна характеристика особистості майбутнього фахівця із соціальної роботи, яка є сукупністю професійно важливих знань, умінь, навичок, цінностей, моральних та поведінкових норм, переконань, ідеології та професійного світогляду, базується на загальній культурі особистості, відображена у результатах трудової діяльності та є визначальним фактором у досягненні високого рівня професіоналізму.

Висновок. Отже, на сьогоднішній день проблему професійної культури розглядають багато науковців у найрізноманітніших галузях наукового гуманітарного знання. Через те в арсеналі сучасної педагогічної науки існує велика кількість визначень поняття професійна культура. Деякі дослідники визначають професійну культуру як один із способів соціалізації особистості, деякі ототожнюють її із загальною культурою особистості, інші ж навпаки протиставляють ці поняття одне одному. Існує також і підхід, представники якого прирівнюють професійну культуру до професійної компетентності. Але проаналізувавши усі наведені визначення можемо зробити висновок, що більшість дослідників вважають, що професійна культура це - своєрідне

складне системне утворення, яке відображає наявний рівень професійно важливих знань, умінь, навичок, цінностей, якостей, яке знаходить своє відображення у результатах трудової діяльності фахівців та знаходиться у тісному взаємозв'язку із загальною культурою особистості. Також слід зауважити, що науковці в більшості наголошують на вирішальній ролі професійної культури в процесі професійного становлення, саморозвитку, самореалізації та самовдосконаленні фахівців. У контексті нашого дослідження ми визначаємо професійну культуру майбутнього соціального працівника як інтегральну характеристику його особистості, як систему професійно важливих якостей, гармонійно поєднаних, що у своїй сукупності є передумовою успішного професійного становлення, професійного розвитку та самовдосконалення.

Перспективу подальших розвідок ми вбачаємо у необхідності вивчення змісту та структури професійної культури майбутніх фахівців із соціальної роботи, та кожного її елементу.

Список використаних джерел:

1. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3., - К., Рад. школа, 1977р. - 279с.
2. Бондаревская Е. В. Основы педагогической культуры учителя : [спецкурс]. / Е. В. Бондаревская, Т. Ф. Белоусова. – Ростов-на-Дону : РГПИ, 1989. – 40 с.
3. Слостенин В. А. Некоторые аспекты формирования технологической культуры учителя / А. И. Мищенко, В. А. Слостенин, Н. Г. Руденко // Педагогика. – 1999. – № 7. – С. 83.]
4. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 208 с.
5. Иванова Т.В. Культурологическая подготовка будущего учителя: Монография:- К.:ЦВП, 2005.-282 с
6. Пальшкова О.І. Педагогіка: професійно-педагогічна культура вчителя: Навчальний посібник/ І.О.Пальшкова.-К.: Видавничі дім «Слово», 2011.-192 с.]
7. Фіцула М.М. Педагогіка: [навчальний посібник]/М.М.Фіцула.- К.:Академія, 2001.-528 с.
8. Корінний М. М., Шевченко В. Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури. – К. :Україна, 2003. – 384 с.
9. Дружилов С. А. Психологические проблемы формирования профессионализма и профессиональной культуры специалиста / С. А. Дружилов. – Новокузнецк :ИПК, 2000. – 127 с.]
10. Крылова Н.В. Культурология образования// Culturology of education/ N.V. Krylova.- М.: Народное образование, 2000.- 272 с.]
11. Шмелева Н.Б. Формирование и развитие личности социального работника как профессионала: Учебное пособие.- М.:Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005.-196 с.
12. Варгина Н.А. Формирование социального работника в процессе непрерывной практики в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 Москва 2006. 160с.
13. Гусак В.М. Шляхи формування професійної культури майбутніх соціальних працівників в умовах університету. Наукові праці. Т.136. Вип. 123, С. 69-73.

Отримано до друку 01.12.2015